

pravoslavnih cerkvenih občin v Sloveniji izdali obsežno spomenico, ki so jo predali ministru za pravosodje in patriarhu Gavrilu. Spomenica, ki je priložena, lahko služi kot slika razmer v Sloveniji v odnosu do pravoslavja. Duh ekumenizma takrat še ni bil prisoten v slovenski družbi.

Kronist Bulovan posveti v kroniki veliko pozornost dogodkom v celjski parohiji in njenemu delovanju. Celjska srbska pravoslavna cerkvena občina, ki je bila ena od treh v Sloveniji (poleg ljubljanske in mariborske), je obsegala okraje Celje, Laško, Krško, Brežice, Šmarje pri Jelsah, Konjice, Gornji Grad, Slovenj Gradec (le desni breg Drave) in Prevalje. Paroh toži, da je bilo njegovo pastoralno delo zelo oteženo, posebno pri opravljanju verouka. Podrobno so opisane proslave: svetosavska beseda, Vidovdan, cerkvena slava sv. Save v Celju, cerkvena slava v Rogaški Slatini, praznovanje dneva zedinjenja 1. decembra. Navedeni so poimensko vsi, ki so organizirali posamezne proslave, in stroški zanje. Dodani so spiski članov cerkvenega sveta. Zelo pomembno vlogo je igral Todor Lazarevič, industrialec in direktor cinkarne, ki je pravoslavno skupnost tudi finančno podpiral. Navedene so procesije: na dan Gospodovega razglašanja (opravljen tudi blagoslov vseh domov), na dan sv. Save, na Vrbico (katoliška cvetna nedelja), na veliko soboto (nošenje oltarnega prta okoli cerkve), na Veliko noč in na dan cerkvene slave. Kronist opozarja, da je obisk cerkve tekom leta zelo slab, posebno pozimi, ker je cerkev neogrevana. Izjemo naj bi predstavljali vojaki in dijaki. Navaja tudi število spovedanih in obhajanih. Zelo podrobno so opisani obiski visokih cerkvenih dostojanstvenikov ter obiski tujih delegacij (2. avgusta 1937 je prišlo na obisk 160 pravoslavnih Čehov, 17. maja 1938 bolgarsko pevsko društvo iz Plovdiva, 12. junija 1938 Srbsko pevsko društvo iz Zagreba itd.). Zaradi poslabšanja socialnih razmer v Sloveniji v času gospodarske krize je celjska cerkvena občina organizirala zimsko pomoč. V kroniki so podrobno navedeni spiski oseb, ki jim je bila nudena denarna ali materialna pomoč. Zanimivi so spiski imen pravoslavnih duhovnikov, predvsem članov episkopata, ki so bili v posameznih letih na zdravljenju v Rogaški Slatini. Kronist zelo vestno beleži vremenske razmere v Celju od 1933 dalje ter jih opremlja s konkretnimi podatki. Ti podatki lahko služijo klimatološkim raziskavam v preteklosti pri nas.

Politični dogodki po letu 1939 so prav tako našli svoje mesto v kroniki. Omenjen je sporazum s Hrvati in oblikovanje Hrvaške banovine 13. avgusta 1939 s pripombo: težko bo ta sporazum koristil enotnosti Jugoslavije. Še posebej pa so opisani dogodki, vezani na začetek druge svetovne vojne in njen potek vse do leta 1941. Svoje mesto najdejo tudi dogodki v Jugoslaviji po pristopu k trojnemu paktu in reakcija, ki je temu sledila. Dne 27. marca

1941 je bil izveden državni udar, kar je kronist s posebno poslanico izrazil vdanost kralju Petru II.

Kroniko je 1. aprila 1941 zaključil protojerej Ilija Đ. Bulovan, ker je odšel na vojaško dolžnost v Novi Sad. Parohija je ostala brez svojega duhovnika. Cerkev sv. Save je bila trn v peti nemškemu okupatorju in jo je tako kot tisto v Mariboru ukazal porušiti. Bila je zelo trdno zidana in so jo zato morali razstreliti. Prizanesli so edino ikonam, ki jih hrani Pokrajinski muzej Celje.

Knjigi je dodano bogato slikovno gradivo, 50 črno-belih fotografij. Večino je naredil znani celjski fotograf Josip Pelikan. Objavljen je faksimile ene strani rokopisa. Slovenska verzija obsega slovar manj znanih besed, ki pojasnjujejo nekatere besede s cerkvenega pravoslavnega področja. Izdelani so imensko, krajevno in stvarno kazalo.

Naj na koncu opozorim, da obstaja tudi »Letopis SPCO u Ljubljani«. Njen avtor je ljubljanski paroh protojerej Matković. Zbrani so podatki od 1921, ko je bila ustanovljena Ljubljanska parohija, do leta 1941. Deloma sem jo uporabil v dveh študijah (*Preko ovir. Pravoslavna cerkev v Ljubljani*, Mohorjevo koledar 2009, 2008, str. 148–152; *Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani*, Kronika 57. V zlatih črkah v zgodovini, 2009, str. 513–520). Prav bi bilo, da bi tudi ta letopis dobil strokovno obdelavo in bil dostopen javnosti ter tako dopolnil sliko o pojavu pravoslavja med Slovenci med obema vojnama.

Ignacij Voje

Damir Globočnik: Pavliha 1870. Levstikov satirični list. Ljubljana : Slovenska matica, 2010, 238 strani.

Pričujoče delo izpod peresa dr. Damirja Globočnika nas vsekakor spomni na dnevno »obračunavanje« karikature z aktualno politiko v sodobni publicistiki. Toda karikatura je bila tozadevno tudi izvrsten »pripomoček« meščanske družbe 19. stoletja. Sprva se je politična karikatura pojavila v 18. stoletju v Angliji in Franciji, v 19. stoletju pa se razširila tudi na ostalo Evropo. V medije je vnesla nov publicistični pristop in »poskrbela« za neverbalno kritiko v politični in siceršnji javni sferi.

Za njeno razumevanje pa je vsekakor potrebno širše znanje. In tega avtor knjige zagotovo ima. Temeljiti študij političnega življenja na Slovenskem in v Avstriji je dodatno »začnil« s pojavom karikature na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja, ko so z ustavno dobo pričeli izhajati tudi humoristični časopisi. Preko karikature in satirične ilustracije se je

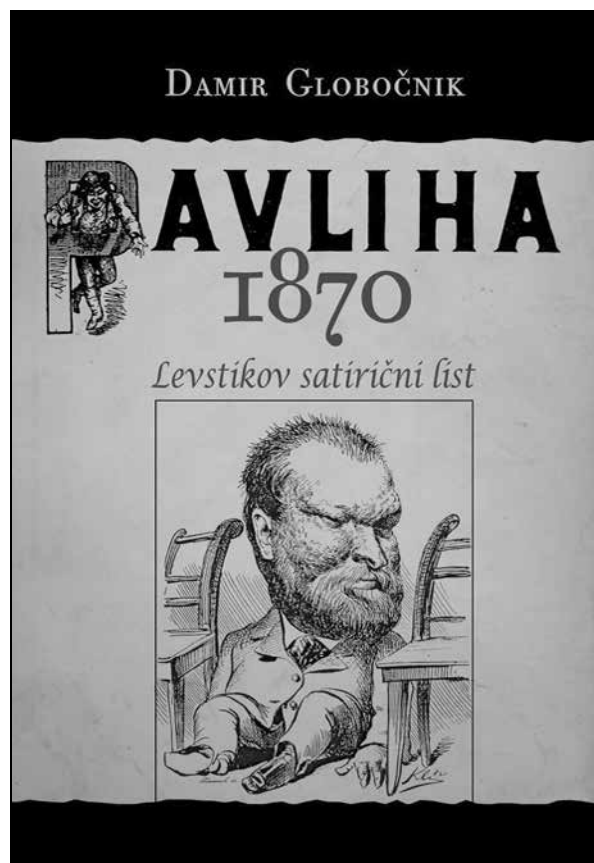
sicer lotil analize slovenskega političnega prostora že v številnih poprejšnjih delih, zato njegova naj-novejša znanstvena monografija s tematiko nikakor ne preseneča. V njej obravnava enega najpomembnejših satiričnih listov na Slovenskem, Pavliho, ki ga je od aprila do julija 1870 na Dunaju izdajal pesnik, pisatelj, jezikoslovec, urednik in politični publicist Fran Levstik.

Levstikov Pavliha se je pojavil v času, ko je slovenska politika že nastopala organizirano, ko je strnila svoje vrste in pokazala svojo prisotnost, na drugi strani pa je bil priča prvim slovenskim »razpokam« v političnem življenju. Avtor je knjigo razdelil v več smiselnih poglavij, ki si sledijo kronološko in bralcu ponujajo odličen vpogled v slovensko (sicer enotno) politiko, ki se je na začetku 70-ih let spopadala z usodnim nasprotjem. Na eni strani s staroslovensko mlačnostjo, na drugi strani pa z radikalnim političnim pristopom mladoslovencev (po češkem vzoru). Svetovnonazorska delitev, ki je vseskozi tlela v ozadju slovenske politike, sicer še ni povzročila »ločitve duhov«, nasprotja pa so se vseeno vse bolj poglobljala. Prav to pa je pokopalo list, ki si je s svojimi (skromnimi) sedmimi števkami kljub temu »izboril« vidno mesto v slovenski žurnalistiki.

Avtor, ki je knjigo klasično opremil z znanstvenim aparatom in več kot 800 opombami, na

podlagi časopisja, korespondence, zgodovinskih, literarnozgodovinskih in kulturnozgodovinskih študij postavlja v širši družbeni, politični in kulturni kontekst dogodke, povezane z izhajanjem Levstikovega satiričnega lista. Obravnava politične razmere, v katerih je izhajal Pavliha, vzroke za prenehanje izhajanja, odnos sodobnikov do Pavlihe, okoliščine mladoslovenske politike, njihova stališča do narodne sloge, radikalnega političnega delovanja in kritičnosti do duhovščine ter vzroke za Levstikovo ravnanje. V začetku knjige Globočnik niza razmere, v katerih se je znašel Levstik konec 60-ih let. Bralca seznanjajo z njegovimi gmotnimi težavami, ki so izhajale predvsem iz njegove načelne držbe. Zaradi nesoglasij s »prvaki« se je konec desetletja tako znašel brez stalnega zasluzka, zato je sprejel vabilo Josipa Stritarja, ki ga je v začetku leta 1870 povabil na Dunaj, da bi mu pomagal urejati Zvon. Osrednji del knjige je avtor zasnoval kot podrobno rekonstrukcijo okoliščin, v katerih se je pojavil in izhajal Pavliha. Avtor je jasno prikazal Levstikovo razmišljanje in ravnanje slovenske intelektualne elite, hkrati pa odstrl silnice in protislovja tiste dobe. Na podlagi različnih virov mu je uspelo ustvariti nazorno pripoved o satiričnem listu, ki kaže na tegobe in napake slovenske politike tistega časa. V zaključku dela je avtor podrobno analiziral karikature, ki jih je risal eden najpomembnejših čeških karikaturistov 19. stoletja Karel Klíč, od 1869 do 1871 glavni risar in urednik vodilnega dunajskega humorističnega časopisa Der Floh, prvega avstro-ogrskega satiričnega lista, ki je bil urejen po francoskem in angleškem vzoru. Klíč je za naslovnice Pavlihe narisal celostranske karikature, ki so zasenčile karikature v satiričnih listih Brencelj in Juri s pušo. Karikature spadajo v karikaturni tip »glavonožcev« (vse karikirance zaznamujejo velike glave, posajene na proporcionalno premajhna in šibka telesa). Gre za tedaj dokaj nov tip karikaturnega deformiranja človeške postave, ki ga je Klíč povzel po francoskih zgledih. Klíč je karikature risal po fotografijah, ki jih je Levstiku iz Ljubljane pošiljal časnikar Albin Arko. Pri vsebinski zasnovi karikatur se je najbrž dosledno ravnal po Levstikovih napotkih, kajti slovenskih razmer ni podrobneje poznal.

Aktualno politično dogajanje satiričnemu listu, ki si ga je Levstik zamislil kot neodvisno glasilo načelne in radikalne politike (prva številka je izšla 30. marca in sicer naletela na dober sprejem), ni bilo naklonjeno. Poleg avstrijskih državnikov in domačih »odpadnikov« si je Levstik v Pavlihi privoščil tudi staroslovence, med katerimi pa ni vzbudil pretirane jeze. Mladoslovenci Valentin Zarnik, Josip Jurčič in Josip Vošnjak so Levstiku sicer svetovali, naj v Pavlihi pusti prvake pri miru in naj bo nevtralen glede klerikalnih zadev. Po političnem razcepu v slovenskih vrstah so si mladoslovenci po izstopu slovenskih poslancev iz dunajskega parla-

menta marca 1870 začeli prizadevati za spravo s staroslovenci. Levstik pa se s tem ni strinjal, zato je začel pisati kritično tudi o mladoslovincih in o slogi, ki je bila sklenjena za čas volitev (kljub opozorilom, naj tega ne počne). Njegova trma je bila zanj usodna. Mladoslovenci, ki so ga sicer podpirali, so mu počasi pričeli obračati hrbet, dokončen prelom pa se je zgodil v šesti številki, ko si je Levstik privoščil grob napad na prijatelja Zarnika, ki je zaradi želje po ohranitvi deželnozborskega mandata pred volitvami v Trebnjem požrl svoje politično prepričanje in pokleknil pred prvaki. V komentarju karikature na naslovnici, na kateri Zarnik sedi na tleh med staroin mladoslovenskim stolom, je Levstik pisal, da je zaradi barantanja za poslanski stolček opustil načelni in radikalni pristop. Zarnik je bil ogorčen. Časopis Slovenski narod je javno obsodil Pavliho, naročniki pa so začeli vračati list in odpovedovati naročnino. Levstik je poleg podpore mladoslovencev izgubil tudi podporo dunajskih študentov. Med Levstikovimi prijatelji je ostal zagovornik Pavlihe samo Jurčič. Zadnja, sedma številka Pavlihe je izšla s primanjkljajem. V njej je Levstik znova grajal Zarnika, ki da bi moral vztrajati pri prvotnem programu in samostojni kandidaturi. Na naslovnici je imela aktualno Klíčevo karikaturu najhujšega zunanjšega sovražnika monarhije, pruskega ministrskega predsednika Bismarcka, s katero je najbrž želel dokazati, da tudi največjim političnim osebnostim ne more biti prizaneseno, če delajo napake.

Konec Pavlihe je usodno vplival na Levstikovo časopisno in javno delovanje ter na njegovo življenjsko pot. Po letu 1870 Levstik skorajda ni več deloval kot časnikar in politični publicist. Posvetil se je literaturi in jezikoslovju. Avgusta 1872 se je zaposlil kot skriptor v ljubljanski licejski knjižnici. Sicer je bil načelen mož, poln idealov, za realno politiko pa ni imel nobenega občutka. In prav to ga je stalo nadaljnjega aktivnega udejstvovanja v slovenskem političnem prostoru, saj se je po tej »avanturi«¹ popolnoma umaknil iz politike.

Globočnikovo celotno delo, ki se loteva slovenske politike preko satire na nov način, vsekakor prinaša nove poglede na politično življenje avstrijske ustavne dobe. Z njegovim študijem pridobivajo satirični listi na Slovenskem še dodatni moment pri preučevanju politične taktike slovenske strani, ki se je vseskozi ločevala glede na svetovni nazor, kljub temu da je zaradi svoje šibkosti vse do začetka 90-ih let morala ostajati enotna. Pavliho, ki nikakor ni večerno branje, pač pa mikroanaliza Levstikove politične drže in politike nasploh, bodo vsekakor morali upoštevati raziskovalci druge polovice 19. stoletja, ne bi bilo pa nič narobe, če bi jo med svoje police (ob obveznih izvodih javnih knjižnic) uvrstila še marsikatera domača knjižnica.

Filip Čuček

Dve kolesi in par nog, publikacija TMS 48 (ur. Boris Brovinsky). Bistra pri Vrhniki* : Tehniški muzej Slovenije, 2010, 108 strani.

Izdajo knjige, ki je izšla v nakladi 500 izvodov, je omogočilo Ministrstvo za kulturo RS. Čeprav je direktor Tehniškega muzeja v kratkem predgovoru označil publikacijo kot katalog k razstavi, je ne moremo prištevati h klasičnim tovrstnim katalogom s preglednim seznamom in predstavitevjo razstavljenih predmetov ter z bolj ali manj obsežno uvodno študijo oziroma spremnim besedilom. Ker so v njej prispevki več avtorjev, bi jo že zaradi tega prej lahko poimenovali zbornik. Avtor istoimenske, študijsko izredno dobro pripravljene razstave, Boris Brovinsky, je na njej predstavil predvsem princip delovanja in tehnični vidik razvoja kolesa kot prevoznega sredstva ter razvoj slovenske industrije koles. Publikacija pa je, tudi s prispevki zunanjih sodelavcev, dopolnil še z obravnavo številnih drugih tem, ki so povezane z uveljavitvijo, vlogo in razvojem enoslednega vozila na nožni pogon in so zanimiv prispevek k podobi vsakdanjega življenja v času od srede 19. pa vse do konca prvega desetletja 21. stoletja, zato je branje privlačno tudi za povprečnega bralca. Prav tako so tehnična izhodišča razvoja kolesa podana tako, da jih lahko razumejo tudi tehnično manj podkovani bralci.

Boris Brovinsky se v uvodu v svojem prvem prispevku (S kolesi iz zbirk Tehniškega muzeja Slovenije skozi čas, str. 7–30) najprej ustavi ob vprašanju, kdo je prvi izumil kolo in navede kot za zdaj nesporno dokazljivi primer prve praktične uporabe tega vozila Dreisov izum enoslednega dvokolesnika, t. i. tekalnega stroja, ki ga je ta patentiral že leta 1817. Slovencem so njegov izum predstavili leta 1864 v Bleiweisovih novicah pod imenom samovoz. Pomemben mejnik v razvoju kolesa je bila vgradnja pedal na kolo v 60. letih 19. stoletja. Vozilo, ki so ga imenovali velociped, naj bi se najpozneje pomladi leta 1869 pojavilo tudi v Ljubljani. Napredek v metalurgiji in jeklarstvu ter tehnologiji obdelave kovin v drugi polovici 19. stoletja so omogočili nove tehnične rešitve pri izdelavi koles, kot so: lahka kovinska konstrukcija, cevni okviri, kroglični ležaji, kolesa z jeklenimi naperami in platišči ter obroči iz polne gume. Da bi kolo opravilo čim daljšo pot že pri enem obratu pedala, so močno povečali premer prednjega kolesa, vendar na takem kolesu kolesar z

* V kolofonu kraj izida knjige ni naveden, v katalognem zapisu o publikaciji pa je naveden kraj izida: Bistra pri Vrhniki. Najverjetneje je kraj izida Ljubljana, kjer je sedež uprave Tehniškega muzeja Slovenije, ki je izdal in založil publikacijo, v Bistri pri Vrhniki pa ima le največ oddelkov muzeja svoje razstavne prostore, depoje ipd.